

SZOMSZÉDAINK

A TÓT HARAKIRI

— Skultéty füzetek —

SKULTÉTY JÓZSEF, a tótság kiváló tudósa és publicistája, nemrég egy röpirattal árasztotta el Magyarországot, melyet valószínűleg egy címár segítségével igen sok helyre eljuttatott. A magyar nyelven írt füzet senkire sem hozott veszedelmet, elfogadói és címzettjei ellen nem indított vizsgálatot az államügyészség, nem tartóztattak le senkit, sőt nem is szaladt senki vele a hatósághoz. Ha azonban egy magyar vita-, vagy propagandairatot továbbított volna a posta Szlovénzkóba és Ruszinszkóba, a címzettek egészen biztosan bajba kerültek volna, sőt a köztársaság védelmére szolgáló törvény alapján büntetésben is részesülnének, legalább is a megbízhatatlanok fekete listájára kerültek volna. Európát pedig telelámnáznák, hogy íme a magyar irredenta, a magyar propaganda ismét nyugtalanítja szomszédjait. A Skultéty-féle propagandafüzet, mely egy rövid tanulmányt tartalmaz,¹ a csehtót propagandának új módszerét kísérli meg. Odaát azt hiszik, hogy a nagy területablás, az elszakított magyar nemzetrészek irtása csakis a „nyugalankodó elemek” politikai ambícióinak jelszava, hogy mihelyt „az ország sorsát komoly emberek komolyan fogják intézni”, helyreáll a szomszédokkal a jó viszony, mert „10—12 év múlva Magyarországon az életben Trianonról szó sem lesz. A legifjabb nemzedéket már ma sem érdekli az Apponyiek dolga.” Tehát ezeknek a „komoly embereknek” segítségére kell sietni az ország felosztása felett „nyugalankodó elemekkel” szemben, — mert komoly ember ugyan hogyan is nyugtalankodnék akkor, midőn hazájának kétharmadát elrabolják, erre csupán holmi kétes elemek képesek! Ez a felfogás visszatükröződik nemcsak Skultéty füzetéből, hanem a cseh és csehofil tót sajtónak a magyar revizionista mozgalomra vonatkozó közléseiből is. Azt írják, hogy a magyar integráлизmus, irredentizmus már kiélte magát, végóráit éli és maga Benes külügyminiszter is ilyen szólammal nyugtatja meg a nagy zsákmányt féltő cseh közvéleményt. Egy idő óta, bizonyára hamis jelentések, ferdítő újságközlemények alapján, olyan célzatú törekvés bontogatja odaát propagandaszármányait, mely a magyarországi „komoly embereket” meg akarja győzni arról, hogy mindaz, amit a magyar integráлизmusról, a szétszakítás igazságtalanságáról akár publicisztikailag, akár tudományosan eddig írtak, komolytalan és tudománytalan frázistömegnél nem egyéb. Skultéty is ezt célozza, de nem győzhet meg és nem is győzött meg senkit ezzel a füzetével, mely pusztuló népe tragikus sorsának egyik leg-szomorúbb dokumentuma. Skultéty sokat dolgozott és sokat tett nemzetéért, a tárgyilagosság azonban meg fogja állapítani róla, hogy 1918 óta ez az éles logikájú egyéniség nem találja meg helyét, ide-oda hányódik és azóta megjelent írásai az ellentmondások tömegét foglalják magukban és az önmeg-hasonlás keserűségében lázadznak. Ma a csehtót nemzetegység előtt hajla-

¹ Skultéty József: A volt Felsőmagyarországról. — Válaszul Iványi Béla dr. „Pro Hungaria Superiore, Felsőmagyarorszáért” című könyvére. Turócszentmárton, 1929. 39. 1.

dozik devot reverendával, tegnap ez irány vezetői felé dörgé: „ne ócsároljátok népemet!“ Erről a kérdéstről Skultétynek egy könyvével kapcsolatban írtam már a Magyar Szemlében¹ és nem akarok ismétlésekbe bocsátkozni.

A füzet Iványi Béla dr. egyetemi tanár könyvével polemizál, azonban Skultéty részéről új dolgot nem hoz. Mindazt, amit megírt benne, már sokszor olvastuk tőle s habár ő a bevezető sorokban elbizott és fölényes hangon kijelenti, hogy:

„nem tartottuk szükségesnek figyelni mindjárt kezdettől fogva, — az 1919-i zavarok idejében sem — mit beszélnek, mit írnak, mit művelnek ott...“ „Mondom, nem kísértük figyelemmel azt sem, mit írnak. S így történt, hogy például én csak most tíz év múlva tudtam meg, mit tartalmaz Iványi Bélának mindjárt 1919-ben megírt és kiadott könyve ...

mi, akiket a balsors megtanított arra, hogy a fölénység és elbizakodottság igen rövidlábú, bizony figyelemmel néztük és kísértük mindazt, ami elszakított területeinken történik, hogy miket írt Skultéty József, aki valahogyan belekótyagosodott az 1918-i csehtőt „győzőnek“ mentalitásába és mint egy köldöknéző nem tudja, mi történik körülötte, mert csak az 1918-i nagy cseh diadalordítás cseng a fülében, melyhez ő is segítette szállítani a tót nemzetet, a volt Felső-Magyarországot, a mai Szlovenszkipt. Nyíltan bevallja, hogy a minden oldalról körülzárt Magyarországot ők cserbenhagyták, elfutottak mellőle:

„hiszen mily könnyű lett volna felettünk utódaink ítélete, ha maradunk és nem futunk!..

Ezt a magatartást úgy a tót történelem, mint Skultéty utódaiéi fogják ítélni, mert a kijózanodás már megkezdődött. Sokkal nagyobb elismeréssel adózna neki az utókor, ha az öngyilkossághoz hasonló mai állapotot megakadályozta volna és a magyar nemzettel való további együttélést, megfelelő nemzeti garanciákkal, elősegítette volna. Ebben az esetben a békekonferencia szerződésileg biztosította volna a tót nemzeti és közjogi autonómiai jogokat, melyek tiszteletbentartására Magyarországot a nagyhatalmak kötelezték volna, a tótság gazdasági érvényesülése és boldogulása pedig a kedvező gazdasági egység keretei között automaticæ továbbfolyt volna. Mindkét nemzet pedig sokkal jobb és nyugodtabb kilátásokkal nézhetett volna a jövő elé. E helyett az történt, hogy a tótság nemzeti jogai elsikkadtak, sem szerződésileg, sem alkotmányilag nem ismertettek el és nem garantáltattak, anagy szabadság reményei elszálltak, kíméletlen cseh centralizmus és elnemzetlenítés áldozatai lettek. Gazdasági boldogulás helyett pedig gyarmati kizsákmányoltság és vándorbot a sorsuk. Ezt Skultétynek, ha levetné magáról a múltból eredő elfogultságát, be kellene látnia és nem nagyon imponálhat ma az, ha ő a kis antantnak Magyarországot körülfogó fenyegető gyűrűjére mutat. Panta rhei. A világháború meglepetései után még aktuálisabb lett az éjjeli bakter nappali haláláról szóló mondas. Bajok vannak délen is. Mélyreható bajok. Skultéty füzetében nemzete mai szorultságáról hallgat. Ezt teszi az elszakított magyar nemzet rész kérdésében is. A hallatlan üldözésről és a kisebbségi jogok állandó eltiprásáról egy szót sem ír.

Skultétyt bántotta mindenekelőtt az, hogy Iványi a tótok letelepedését a XIII. századra teszi és, hogy a tótokat délszlávoknak tartja. Magam részéről az eddigi, erre a kérdésre vonatkozó irodalom alapján hiszem, hogy a honfoglalás idejében a Vág és a vele párhuzamos folyók völgyében szlávok laktak, akik a Morvaországban lakó szlávokkal egy nemzetet alkottak, a tótot. Morvaország etnikai képének megváltoztatása, a cseh beáramlás és az elcsehesedés, a tót elemnek délre való szorulása később történt. Morvaország keleti részé-

¹ 1928. II. 4. sz.: Tót elkeseredés.

nek tót lakossága tulajdonképpen az őslakosság. Több, mint valószínű, hogy a XIII. és XIV. században nagyobbmértű tót beáramlás történt, amiképpen bizonyos az is, hogy az északi területen levő tótság száma a következő századokban is ilyen beszivárgás révén növekedett. Skultéty teóriáinak vezető elve, hogy a csehekkel közös államot és nemzetet soha nem alkottak és hogy azon cseh érv, melyet különösen Prazsák emleget, hogy a tótok krónikákban, régi okiratokban és könyvekben¹ „Sclavi et Boemi“, „Bohemi seu Slavi“, Slavi Bohoemi“ névvel jelöltettek meg, nem bizonyíték a mellett, hogy a csehek és tótok egy nemzetet és egy nyelvet alkottak volna, mert mint ezt egy legújabban megjelent munkájában is mondja² a XIV. századból származó pozsonyi szótár³ a cseh, orosz, magyar, morva mellett a tótot szlovén (slovenyn) névvel említi, azonban valószínű, hogy a krónikások már előbb is, hogy a szlovén megjelölés konfúziót ne okozzon, kerülték ezt az elnevezést, és „azzal, hogy a tótokat például „Bohemi“-nek nevezték, még nagyobb zavart okoztak.“ Skultéty Niederle álláspontját képviseli ugyan, mely azt hirdeti, hogy a csehek és a tótok az őshazából közösen indultak el nyugatra, azonban mindig hangoztatja, hogy nyelvük különállóan fejlődött, mert mihelyt elhagyták őshazájukat, soha többé nem is kerültek össze.⁴ Nagymorvaország tót volt és rajta kívül teljesen különállóan alakult és fejlődött a cseh állam, mely igen rövid időre, Szvatopluk idején, volt Nagymorvaországgal függő viszonyban. Tehát abban a tekintetben, hogy a tótok nem csehek és hogy sem nyelvileg, sem nemzetileg velük egységet nem képeznek, Skultéty Ivánjával közös álláspontot képvisel. Skultéty azt mondja azonban, hogy a tótok mégis a nyugati szlávokhoz tartoznak, Iványi pedig azt hirdette, hogy a tótok délszláv eredetűek. Ezt a kérdést teljesen nyitottnak tartom, mely sem megoldva, sem lezárva nincsen és tudományos linguisztikai szempontból csakis az egyik, a cseh részről való elmélet van részletesen kidolgozva, míg a másik oldalon a hipotézis csakis a teória kezdő munkáival rendelkezik. Az, hogy valamikor Miklosich is erre a hipotézisra gondolt és hogy Miklosichot ma nyelv- és történettudományi szempontból elavultnak és elintézettnak tekintik, még nem bizonyítja azt, hogy ez a hipotézis nem helyes-e. Csak arról lehetne beszélni, hogy Miklosich módszere helytelen, mert mikor Cambel Samu 1903-ban megjelent munkájában⁶ a tótság délszláv eredete mellett érvelt, maga Niederle írta, hogy tisztán történelmi szempontból a tótok délszláv eredetére vonatkozó elmélet nem lehetetlen, a filológiai bizonyítékok azonban hiányzanak.® Skultéty Cambel hipotézisét elvetette, mindazonáltal ennél a kérdésnél soha nem tudott elzárkózni azon beismerés elől, hogy a délszláv nyelvnek igen erős befolyása volt a tót nyelvre, amit ő földrajzi szomszédság következményének tulajdonít. Többször mutat rá a közös sloven, slovensky, slovenka stb., valamint a közös „tót“ elnevezésre. Említi azt is, hogy Gömör megyében a lakosság egy részének nyelvén kétséget kizáróan meglátszik a délszláv hatás (ugyanazt említi Cambel a zólyomiak nyelvéről is), felsorol közös földrajzi megjelöléseket, sőt éppen a „Rastisláv“ névvel bizonyítja, hogy Nagymorvaország lakói csehek nem voltak, mint ezt különösen Chaloupecky igyekezett kimutatni, mert a tót nyelvben és a délszláv nyelvben a „ráz“ és a „rast“ szócsoport sohasem „roz“ és „rosti“, mint a csebben. Ez mindenesetre gondolkozásra késztethet,

¹ Prazsák Albert: „Ceskoslovensky Národ“.

² J. Skultéty: O Slovákoch. 1928. 8. 1.

³ Vocabularium latmo-bohemicum Posoniense.

⁴ J. Skultéty: Nehante lúd moj. Crty z slovenskej minulosti. 1928. 24. 1.

⁵ S. Cambel: Slovád a ich rec. 1903.

⁸ „Ceski Casopis Historicki“. 1903. — „Slovenské Pohľady“. 1903. —

de ennél van még számosabb közös jellegzetesség, az „f” kerülését nem is említve. Így mindenekelőtt, amire Cambel olyan nagy súlyt helyezett, hogy a praesens első személye úgy a tótban, mint a szerb, horvát és szlovén nyelvben sohasem végződik magánhangzóval, mint a cseh, lengyel, orosz nyelveknél. Lehetetlennek tartotta, hogy ez az igealak (pijem, zijem) a tótoknál izoláltan kifejlődött volna, másrészt pedig a természetes fejlődésben nincsen egy Z-től A-ig haladó megfordított rendszer. A délszláv eredet, vagy rokonság kérdését nem tartom lezártnak és egy hivatott, de elfogulatlan tudósra vár ennek teljes megoldása, aki nemcsak politikai elfogultságtól mentes, hanem aki nem angazsálta magát élethossziglan bizonyos rendszer mellé és nem kell félnie, hogy egész építménye felborul, mert a nyelvkutatóknál erről is van szó. Fájdalmas veszteség volt, hogy Cambelt halála akasztotta meg a kérdésben való továbbhaladásban. A csehek rendszerint azzal igyekeznek Cambel jelentőségét leszorítani, hogy azt állítják, miszerint ez a délszláv hipotézis Cambel részéről csak finesse volt arra, hogy a magyar államtól nyelvkutatói munkáihoz szubvenciókat és ösztöndíjakat kapjon. Prazsák ebben a tekintetben Skultétyre is hivatkozik.¹ Ez ismét az ismert cseh módszer egy tette, mely erőszakosan ferdít, hiszen éppen Weingart tanárnak Cambel hagyatékáról írt tanulmányából megtudhatjuk, hogy Cambel hipotézise védelmére egy új munkára készült, melyhez az anyagot 1904-ben kezdte ismét gyűjteni.³ Cambel kitartott elmélete mellett és az, hogy nem volt „modern linguisztikai metódusa és exakt tudományos diszciplínája”, mint Weingart mondja, nem csökkenti hipotézise jelentőségét.

Skultéty, Cambel, Iványi a csehtót nyelvi közösséget tagadják. Ez a fontos. A délszláv eredet kérdése még nincsen megcáfolva, mert a bizonyító anyag még nincsen rendszeresen feldolgozva, csupán a hipotézist ellenzőé. Sokkal élesebben foglalkozik Skultéty Iványinak az újabb korra vonatkozó fejtegetéseivel. Skultéty szerint Masarykéknak nincsen okuk félni a magyar igazságtól, mert... És ekkor felsorolja a régi tót gravameneket. Ezzel szemben az utolsó tíz esztendőben napvilágra jutott adatok igenis megerősítenek bennünket abban, hogy Masarykéknak van okuk félni nemcsak a magyar, hanem a tót igazságtól is. Nem akarok ismét Turócszentmárton, Liptószentmiklós, Pittsburg okmányainak szépséghibáival és meghamisításával foglalkozni, ezek közismertek. A népszavazás megghiúsítása, a magyar kisebbség irtása, a tótoknak adott ígélet megszegése, Szlovenszko romlása stb. — talán csak elég súlyos ok lehet annak a Skultétynek szemében is, aki évtizedeket töltött el a Masaryk elleni harcban, melyet éppen füzetével kapcsolatban szükségesnek tartok közelebről megvilágítani.

Midőn Stefanek Antal a „Slovensky Dennik” szerkesztője, később csehtót közoktatásügyi miniszter, 1914-ben felvetette a kérdést, hogy célszerű lenne a tót irodalmi nyelvet felcserélni a cseh irodalmi nyelvvel, Hurbán Vajansky a következő nyilatkozattal felelt: *

„Egy szóval a tót nyelvet, mint rongyot akarja eldobni. És milyen porig lealázó módon! A tót nyelvet nemcsak fejletlennek, hanem fejlődésre kevésbé alkalmasnak is nevezi. Atyáinknak egész, részben véres munkáját a sárba, a kerítés mögé hajigálja. Nyelvünk, melyről még tisztességes csehek is hódolattal és hízgelően nyilatkoznak, melyet Lamansky Vladimír, szabadszellemlű, tiszta szlávknak nevezett, legyen tehát ki-rekesztve az irodalomból és a művelt életből, legyen kivégezve és pedig a szégyen, a megalázás és a köznevetség pellengéréen. A tót érdekeknek milyen nagy árulása ez, a nemzetnek és szent ideáljainak, történelmének, költészetének, legmélyebb lelkületének milyen undok ócsárlása ez!”

¹ Prazsák Albert: J. Skultéty. 68—69. 1.

² Milos Weingart: Prispěvky k Studium slovinciny. 7. 1.

³ „Národnie Noviny”. 1915 szeptember 14.

Stefánék már ekkor, valószínűleg a csehtót maffia megbízásából, a csehtót nemzetegyesítési tervek megkönnyebbítésére és a cseh aspirációk igazolására kísérletezett a nyelvkérdéssel, mert ha eszméje helyeslésre talált volna a tót nemzet körében, akkor ez jelentősen megtámasztotta volna a cseheknek Felsőmagyarországra vonatkozó követeléseit, hiszen csak reá kellett volna mutatni, hogy a tótság a cseh irodalmi nyelvet fogadta el és elvetette saját irodalmi nyelvét. Ő helyett azonban a tótság reprezentánsai a legelősebben visszautasították ezt az indítványt. Skultéty József egy cikksorozatában foglalt állást Stefánék eszméje ellen,¹ akinek érvelése szerint a tót nyelv, néphagyomány, népköltészet, szokások, népviselet és eredet keveset ér. A tót nyelvterület nem alkot etnográfiai egységet, mert valóságos konglomerátum, melyben cseh, lengyel, rutén, német és magyar befolyások érvényesültek. Szerinte sokkal nehezebb e konglomerátumban a tiszta tót nyelvet megtalálni, mint a germán, román, görög, perzsa nyelvek viszonyát a szanszkritához. Skultéty Stefánékkal szemben a következő szlávistákat idézte: Dobrowszky, Jagic, Kazimir, Nitsch, Broch, kik azt bizonyítják, hogy a tót nyelv tulajdonképpen az ómorva nyelv volt és teljesen független a cseh nyelvtől.² Skultéty Stefánék fejtegetését a „tót nemzet meggyalázásának“ nevezte. Ugyanabban az időben, a tót nemzeti párt lapja igen lojális és a tót-magyar politikai megegyezést hirdető vezércikkeket közölt. Egy ilyen cikkben³ Húrban Vajansky éppen a csehtót nemzetegyesítés szlovenszkói agitátoraira vonatkozólag a következőket írta:

„Sursum corda, drága honfitársaim! Meg ne tévesszenek titeket meglepő hangok, melyek a lelket megölik, tót ideálunk ellen cinikusan agitálnak és álművelt, tanulatlan floskulákkal akarván megfojtani az egy-séges tót gondolkozást, lábainkat helytelen utakra igyekeznek terelni.“

Ez a Stefánék-féle kísérletekre vonatkozott. Itt ki kell emelnem azt a Srobár által említett körülményt,⁴ hogy a Stefánék által szerkesztett „Slovensky Dennik“-nek 1915-ben a hatóság által elrendelt beszűntetését éppen a tót nemzeti párt turócszentmártoni vezetői iniciálták, mert a csehtót nemzetegyesítési propagandát a tót nemzeti eszmék szempontjából veszedelmesnek és károsnak tartották. Ezt az ügyet Prazsák is említi Skultétyről írt tanulmányában.⁶ Különbösen Srobár összegyűjtött munkáihoz írt előszavában is⁸ kiemeli éppen a „Tót kérdés“ c. könyvvel kapcsolatban, hogy a turócszentmártoni tót nemzeti párti vezetőség határozottan ellenezte a csehtót egyesítési mozgalmat.⁷ Ugyanebben a könyvben olvashatjuk, hogy a cseho-

¹ „Národnie Noviny“, 1915. augusztus 10—12.

² V. A. Francev: Korrespondence Josefa Dobrowszkeho. Dű. II., V. Jagic: Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. — Die ost-europäischen Literaturen und die slavischen Sprachen, stb.

³ „Sursum corda“. Národnie Noviny, 1915. augusztus 28.

⁴ V. Srobár: Famäti z vojny a väzenia.

⁸ Dr. A. Prazsák: Josef Skultéty. — Sbornik filozofickej fakulty university Komenského v Bratislave. Rocmk II. C. 18. 76. 1. — Prazsák természetesen úgy állítja be a dolgot, hogy a „Národnie Noviny“ szerkesztőinek és így Skultétynek és Vajanszkynek csehellenes magatartása a háború alatt a magyar hivatalos körök féktelen nyomása alatt következett be és Mudron Jánost, aki a dologról később írt, hazugsággal vádolja. Ezzel ellentétben Srobár visszaemlékezéseiben írja, hogy Vajansky és Skultéty barátja, a tót nemzeti párt elnöke, Dula Máté adta oda a lapot a hatóságnak és a lapon voltak Húrban Vajanszkynek sajtóközeli megjegyzései Rothnagel mérnök cikke ellen, aki a „Ceskoslovenská Jednota“ c. propaganda-egyesületnek prágai elnöke volt.

⁶ „Boj o noyy zivot“.

⁷ „Steier Lajos: „A tót nemzetiségi kérdés“ c. könyvében 1912-ben dicsérte Húrban, hogy helyesen működik, a Hlasisták azonban veszedelmesek, mert felcserélik tót nemzetiségüket, elcsehersednek és élesen magyarellenesek“ (19.1.).

filek és a turócszentmártoniak között, kiknek egyik vezetője Skultéty volt, „a harcot úgy a nyilvánosság előtt, mint a magánéletben fanatizmussal folytatták“. A Vajanskyhoz intézett levelezésből kitűnik, hogy Hlinka és Skultéty, Vajanskynek csehellenes álláspontját helyeselték. „Skultéty József Hurbánhoz a renegátokról írt, akik Prágában tönkretették a lelküket“. ¹ Maga Hurbán Vajansky „még 1916-ban, röviddel halála előtt egy levélben óva intette Rázus Mártont⁸ a cseh szellemről“. ⁸ Hasonlóképpen Srobár is kijelenti visszaemlékezéseiben, hogy Turócszentmárton egészen a háború végéig tartott csehellenes álláspontja mellett. ⁴ A Hurbán-Skultéty politikai és szellemi vezetése alatt álló tót nemzeti párt mindig csehellenes volt. Igen jellemző adatokat közöl erről Stefáneknak egyik tanulmánya. ⁶

A múlt század kilencvenes éveiben a Bécsben tanuló tót diákság között szakadás történt. A „Národ“ c. irodalmi egyesületük két csoportra bomlott: csehofilekre, akik Masaryk befolyása alá kerültek, és a turócszentmártoni tót nemzetiekre. Az utóbbiak „kinevették a cseheket, akik állítólag elrontott szlávok, nyelvük elnémetesedett, nem hangzatos“, nincsenek nemzeti énekeik, eredeti viseletük, szokásaik, tehát nem eredeti tiszta szláv nép.

„Szeműkre vetették a cseheknek a hamisságot, a goromba és nem szalonképes szokásokat, a kintomátságot stb.“ „Kollégáimnál mindenben egy érthetetlen idegenkedést láttam a csehekkel szemben, a szokolmozgalmat komédiásságnak tartották“. ⁶

Az egyik oldalon állt Masaryk, a másik oldalon Hurbán Vajansky Szvetozár és mellette az a Skultéty József, aki 1918-ban Masarykéknak pártjába átfutott és Párizsban a csehtót nemzetegység mellett érvelt, mint a cseh bizottmány tót szakértője és aki 1921 augusztus 8-án emfázissal lelkesedett Masarykot üdvözlő beszédében a csehtót egységért. Skultéty haraggal írt azelőtt Masaryk ellen. Hogy mekkora gyűlölség uralkodott a két tábor között, mutatja Hurbán Vajansky naplójának egyik részlete, ⁷ melyet a szegedi államfogházban írt:

„Különös és szomorú jelenség Nyugaton a lelkileg száraz Masaryk Tamás Garrigue. Nem nehéz félreismerni ezt a fél kómikus, fél tragikus alakját a „mérsékelt radikális“-nak, „az r nélküli nem cseh csehnek“, „az udvari tanácsosi allűrökkel bíró szocialistának“, „a professzomak, aki egész éven keresztül a katedra körül lézeng“, „a ténylegesen megbukott filozófust“, „a polónista russzistát“, „a szintézis minden nyoma nélküli pánszlávot“, „az embertelenül kegyeden és bosszúálló humanistát“, „a múlt és jelen nélküli embert“, akit az áradat visz, aki mindent meg akar semmisíteni, direkte beszenyezni, „a stílus és tehetség nélküli író“. És habár az ellenséges erők nagyok és bőkezűen dobálják a pénzt, egy ilyen szomorú alak, aki bizonyos nyakassággal és szemtelen fellépéssel bír, még sok kellemetlenséget és nyomort főg ránk hozni“.

„Akkor természetesen még nem ismertem ennek az embernek egész sötét rosszóságát, aki könyveket kritizál, melyeket nem olvasott, csupán mindössze a lapokat átforgatta, akinél a hazugság mindig kéznél van, azonban örülök, hogy érzésem meg nem csalt, amiképpen általában kevésszer szokott cserbenhagyni. Nohát ilyen emberek mint én, igazán Kasszandrák! Senkisésem hitte“.

Ekkora volt a két fél közötti ellentét. Erről az ellenséges viszonyról még frappánsabb részleteket is lehetne említeni és idézni. Hurbán Vajansky jóslata

¹ Steier: Tót kérdés, 17. 1.

² A tótság mostani legjelentősebb költője.

³ Steier: Tót kérdés, 19. 1.

⁴ „Pamäti z vojny a väzenia“. 61. 1.

⁵ Stefáneknak Antal: „Masaryk a Slovensko“. Bratislava, 1920.

⁶ U. o. 9., 10., ii., 29. 1.

⁷ „Sobráné diela Svetozára Hurbana Vajanského“. Sv. XI. „Doma i na cestách“. 128. 1.

tényleg bevált. A tót nemzetre mérhetetlen bajt zúdítottak Masaryk és tót tanítványai. A baj csakis azért lett ilyen rettenetesen súlyos, mert Vajansky halála után táborának alvezérei és katonái, így mindenekelőtt Skultéty József szőröstől-bőröstől kiszolgáltatták magukat és nemzetüket a cseheknek. Ha átnézzük a turócszentmártoni tót nemzeti pártnak háború előtti kiadványait és lapjait, mindenütt a csehekkel való egyesülés elleni tiltakozást találhatjuk. A „Národnie Noviny“ és a „Slovenské Pohľady“ minden alkalmat megragadtak, hogy a tót nemzeti egyéniséget a cseh befolyásoktól megóvják és megvédjék. Masarykról kötetekre menő tót támadásokat lehetne összegyűjteni az akkori tót lapokból. Ugyanezt tette a tót nemzeti pártnak katolikus szánya is, melyből később a tót néppárt alakult. A Juriga, Tomanek, Hlinka, Szkicsák által vezetett tót néppártiak háború előtti magatartását ebben a kérdésben a következő érvelések jellemzik:

„A mi helyünk Magyarországon, mint szülőföldünkön van, állami egyéniségének az elismerése és az Ausztriával való minél szorosabb és egységesebb viszonylata mellett. A Magyarországon való ezen elhelyezési rendeltetésünk nemzeti szempontból azért is üdvös reánk nézve, mert a németiség nagyobb nyomásától megvéd bennünket“.

„És Magyarország határai biztosítanak bennünket, hogy meddig szabad ausztriai testvéreinknek szántani: a cseheknek és lengyeleknek. Ha ezen határok nem lennének, akkor bennünket tótokat, ezek a testvéri szeretet jelszava mellett már régen szétszedtek volna. Senkisem adja oda a sajátját, még a testvérem sem“.¹

Csemoach János dr. magyarországi hercegprímásról Juriga, Tomanek, Hlinka lapja a következőket írta:

„Istennek bölcsessége a hercegprímási székbe emelte tót vérünk, földünk gyermekét, földműves munkásosztályunk fiát, vért a mi vérünk-ből, húst a mi húsbunkból, Csemoach János dr.-t“.

„Csemoach János dr. nemcsak, hogy vallásos tót földműves anyának a gyermeke volt, hanem az egész tót nemzet töltötte be életét és bensejét. Meggyőződéses és jó nemzeti vezetőink körében növekedett fel és végezte tanulmányait“.

Ezt nemcsak azért idézem, mert Juriga és Tomanek, akik ma a csehek által rendezett hazaárulást perekben tanúskodnak tót honfitársaik ellen, 1913-ban így írtak, hanem, hogy rácafoljak Skultéty azon állítására, mely szerint Nagymagyarországon tót szülők gyermekéből még vasúti ör sem lehetett.

Vajansky és Skultéty lapjáról, a „Národnie Noviny“-ról 1901-ben írta Masaryk folyóirata,² hogy a tótságban ápolja azt a meggyőződést, hogy a tótok a csehekkel nem azonosak és önálló nemzetet alkotnak, azonkívül a szerkesztőségen kívül állók irodalmi közleményeiből a csehtót egységre vonatkozó minden gondolatot kitöröl. A tót nemzeti párt ezen turócszentmártoni főorgánuma és Masaryk napilapja, a „Cas“ közötti viszony jellemzésére szolgáljanak a következő idézetek:

„Ilyen aljas módon, hazugul és ocsmányul ír ünnepeinkről a „realisták“ prágai lapja a „Cas“. Éveken át nem reagáltunk ezen lap kifakadásaira, undorodunk az ócsmány hazugságtól“.

„Ilyen utálatos, aljas, mondhatni perfid feljelentési támadást nem követett el ellenünk még a legnagyobb magyarón sovíniszta sem! Nagy adag diabolizmus kell ahhoz, hogy „szeretjük Szlovenszkót“ jelszó alatt kötelet csavarjanak a nyakára“.³

A Masaryk-féle „Nase Dóba“ viszont azt hangoztatta, hogy a „Národnie Noviny“ és Hurbán Vajansky különösen a cseh kulturális életet ignorálja

¹ „Slovenské Ludové Noviny“ 1913. május 30.

² „Nase Dóba“. Veci Slovenské 1—5. sz.

³ „Národnie Noviny“ 1900. szeptember 14.

a tótok előtt, semmit sem tesz, ami a cseh kultúrának Szlovenszón való előhaladását lehetővé tenné. Egyetlen esetre sem lehet emlékezni, hogy a „Nár. Nov.“ cseh könyvet, azon néhány kivételével, melyek Szlovenszóval foglalkoznak, — a tót olvasó közönségnek ajánlott volna.

„Vajansky, amikor egyszer Prágába érkezett, a cseh irodalmárokkal németül beszélt, nyilvánvalóan értésükre akarta adni ezzel, hogy a tót nyelv annyira különbözik a cseh nyelvtől, hogy a cseh írók meg nem értenék őt“.

„A csehtót kölcsönösség árulóit Vajansky egymásután bántalmazza. Masaryk tanár származására nézve tót, — atyja Szlovenszón született — a tót viszonyokat tanulmányozza és így Szlovenszón akar segíteni, eléggé közismert dolog, miképpen viselkedik vele szemben a „Národnie Noviny“.¹

A turócszentmártoni tót nemzeti párt vezetőinek ezen magatartása nem annyira a csehek és tótok közötti világnézeti különbségekre (haladók, konzervatívok) vezethető vissza, mint ezt a csehek szeretnék elhíttetni, hogy a két nemzet közötti nyelvi és etnikai különbséget elfedjék, mint inkább hagyományos és a csehek iránt érzett tót bizalmatlanságra, sőt ellenszenvre. Amit Hurbán Vajansky, mint kíméletlen publicista, a cseh kísérletekről írt, (melyekre vonatkozólag már Franciscy János, a neves tót politikus, Hurbán és Stur kortársa is megírta, hogy a csehek csak akkor állanak a tótok mellé, ha hasznát akarnak belőlük húzni) ugyanazt fejtegette a „Slovenské Pohlady“ füzeteiben nagyszámú tanulmányaiban tudományos eszközökkel Skultéty József dr.²

Amikor a cseh pénzen alapított „Slovensky Dennik“ a mostani század második évtizedében a cseh propaganda szolgálatában élénkebb tevékenységet kezdett kifejteni, Hurbán Vajansky ismételt tiltakozta propaganda ellen.³

1914 márciusában Stefának Antal, később csehtót közoktatásügyi miniszter, keservesen panaszkodott a „Slovensky Dennik“-ben,⁴ hogy a tót nemzeti párt turócszentmártoni lapja nemcsak, hogy nem helyesli a tót ifjúságnak cseh iskolákban való iskoláztatását, hanem azt állítja, miszerint „mi a cseh iskolával a tót nyelvet ki akarjuk irtani, a tótokat és a tót irodalmi nyelv művelőit megszégyeníteni és megalázni.“ Itt megemlítem, hogy a Národnie Noviny ezt a cseh propagandát renegátgyártásnak tartotta és tiltakozott ellene, éppen úgy elítélte azt a kísérletet, hogy tót gyermekeket Cseh-Morvaországba ipari és kereskedelmi tanoncokul küldjenek, amit „emberkereskedelemnek“ nevezett. Közvetlenül a világháború előtt a tót nemzeti párt lapja, a „Národnie Noviny“ Maliak József tollából heves támadást intézett a csehtót kölcsönösségi és egységesítési mozgalom ellen és elítélte a Srobár által igazgatott „Prudy“ c. haviszemle ankétjét, mely a csehtót kölcsönösségi viszonylatot választotta tárgyául.³ Ebben a cikkben Stefának a következőket írta:

„Valljátok be Uraim, hogy a cseh nyelv nem jól cseng a fületekben, hogy gyűlölték mindazt, ami cseh, hogy inkább elpusztultok a magyarosítás által, mintsem elhagynátok dédelgetett elméleteiteket és álmaitokat és mi megbocsátjuk nektek összes fecsegéteket a cseh gögről és haszon-

¹ „Nase Dóba“. 1901. u. o.

² A sok tanulmány közül, melynek a csehtót nemzetegység ellen irányuló éle van, felemlítem a következőket: „Proti slovincine“. — Slov. Pohlady, 1903. 3. sz. — „Slovensky Prehled“. — Slov. Pohlady, 1904. 1. sz. — Sloven-cma“. — Slov. Pohlady, 1904. 12. sz. — „Jan Kollár“. — Slov. Pohlady, 1904. 5. sz. — „Proti slovincine“. — Slov. Pohlady, 1909. 5. sz.

³ Cas, 1913. jan. 20. Slovenské veci.

⁴ 1914. március 1. „Národnie Noviny a ceské skoly“.

⁵ „Slovensky Deimik“, 1914. június 24. „Ismét meggondolatlan és buta támadás a csehtót kölcsönösség ellen!“

leségről, pokrokárságról, a masarykizmusról, a cseh nemzet politikai szét-darabolásáról, arról, hogy diákjainknak csak morzsákat juttatnak stb. Mi tudjuk tisztelni az ellenkező véleményt is, mikor a „Národnie Noviny“ tárgyilagos cikket közöl, gondolom Skultéty József tollából, annak idején egész tanulmányt szenteltünk az e kérdésre vonatkozó aggályok eloszlatása céljából“.

Skultéty tárgyilagossága abból állt, hogy gyakran a csehtót nemzetegység elleni érvei között a „Machtverhältnisse“ által diktált állapot változhatatlanságára hivatkozott. Annyira bízott a monarchia fennmaradásában, hogy ezt tartotta a leghatásosabb érvnek a csehtót egységesítés ellen. Később viszont annyira bízott a kis antant a magyarságot végleg letörő gyűrtjének állandóságában, hogy tizenegy esztendeig érdemesnek sem tartotta arra a magyarságot, hogy reá egy pillantást is vessen. Füzete eddig, a magyarságra vonatkozó írásainak mozaikszerű komprimációja, mely a mostani csehtót nemzetegységen alapuló állapotok dicséretével van átszőve. Tarka egymásutánban pergeti le a 19. század magyarosító politikája elleni közismert és a folytonos használatban elcsépeelt adatokat és szemrehányásokat.

Nem bocsátkozom a tudatosan téves adatok részletes cáfolásába, mert ez cikkem kereteit túllépné. Hiszem, hogy Iványi egyetemi tanár úr ezt meg fogja tenni. Könnyű munka Skultéty úrnak ezt az egyvelegét szétszedni. Csupán néhány dologra szorítkozom. Csodálkozom, hogy füzetében agyonhallgatja a tót és cseh politika viszonyát a bécsi kormányhoz. Kétségtelen, hogy a magyar nemzeti politika a múlt század harmincas éveitől kezdve csakis azért élesedett ki a nemzetiségek ellen, mert nem tőlük, hanem attól az ausztriai centralista politikától félt, mely a nemzetiségeket, úgy a szlávokat, mint a románokat, mindig kijátszotta a magyar nemzet ellen. Utalok a tót irodalmi és politikai prominenseknek 1848—49-i szerepléseire, Latourral, Haynauval, Schwarzenberggel és később a bécsi rendőrmiszteriummal való összeköttetéseire. Nem hallgathatom el a Ferenc Ferdinánd birodalmi terveivel való vonatkozásokat sem. Csakis a magyarság harcolt a germanizáció ellen és ezzel megvédte a tótok, románok és horvátok nemzetiségét is. Az egész tót nemzeti mozgalom, a tót nyelv és szellem öntudatra ébredése csakis a magyar renaissance-ban gyökerezik, belőle merítettek példát, önérzetet és útmutatást. Kazinczy, Vörösmarty, Petőfi Arany stb. nyomait, Széchenyi, Kossuth hatását megtaláljuk a tót irodalomban és szellemi életben.

Skultétyről e füzet nyomán ténylegesen fel kell tételeznünk azt, hogy remeteként, a világtól elvonultan él és azt sem tudja, hogy mi történik körülötte, milyen gondok gyötrik Szlovenszko lakosait. Itt van például a kivándorlási kérdés.

Skultéty azt állítja, hogy 1910-ben Észak-Amerika Egyesült Államaiban a népszámlálás már 700.000 tót talált.

„Trianonban annak indokolásául, ami a magyarok ellen határozatok, elegendő lett volna ennek a konstataciója is“.

Ha a kivándorlási statisztikának számai lennének hivatva döntenet a trianoni és revíziós kérdésben, úgy Szlovenszko és Ruszinszko már régen nem lennének a csehtót köztársaság egységének részei, mert Skultéty ezen adata légből kapott. Ugyanis a cseh hivatalos statisztikai kézikönyv második kötete szerint¹ az 1910-iki népszámlálás az Egyesült Államokban összesen 281.707 tót talált, melyben azonban már az ott született második generáció is foglaltatott.² Viszont cseh volt 531.193. 1920-ban a tótok száma

¹ Statistisches Handbuch der esi. Republik II. Prag, 1925. 450. 1.

² 113.233, úgyhogy a bevándorolt első generáció lélekszáma 116474.

619.866, amely számban a bevándorolt első nemzedék 274.948,3 már ott született második generáció 344.918 lelket számlált, míg a csehek száma 622.796 (234.564+388.232) volt. 1908—1918 időszakában az Egyesült Államok tót bevándorlóinak száma 173,846 volt, azonban az onnan kivándorolt tótok 93.412 lelket számláltak, úgyhogy az ottani tót kontingens csupán 80.434 lélekkel emelkedett. Tekintetbe veendő, hogy a kivándorlók túlnyomóan visszavándorlók voltak, akik hazájukba visszatértek. A magyar statisztikai évkönyv szerint¹ 1906—1915 időszakában 59.970 tót tért vissza hazájába. Ezzel szemben ma a helyzet a következő: míg az 1908—1918 időszakban közel 53%-a az Egyesült Államokba vándorolt tótoknak tért vissza hazájába, addig az 1922—27 időszakban az összes, a világ minden tája felé szóródó szlovenszói (magyar, német, tót, rutén) kivándorlóknak csupán 19%-a. A kivándorlási kérdéssel már megemlékeztem egyszer² és kimutattam, hogy ilyen arányok mellett a csehtót nemzetegység aranykorszakában a tótság hamarosan ki fog pusztulni és helyébe tódul a cseh elem. Skultéty csapja csak fel az Ottó-féle cseh kereskedelmi lexikont, a következőket olvashatja benne:

„Szlovenszói gyarmatunk lesz. Téves felfogás, hogy gyarmatnak nem szabad az anyaországgal szomszédosnak lenni; példa erre Oroszország Szibériával“.³

Vagy pedig már nem szokta-e olvasni régi és elismerten jól szerkesztett újságjának mai leszorított és majdnem letört kiadását? Megtudná, hogy mint kényszerűl vándorbotot ragadni tót nemzete, mint ragadják meg kenyértelenség és üzleti spekuláció, lelkiismeretlen és buta politika vas-karmai és viszik messze sötét idegen országokba. Megtudhatná, hogy a csehofil tót szenátorok és cseh követek Marokkóba akarják telepíteni a tótokat.⁴

Ami Skultétynek az iskolakérdésre vonatkozó érveléseit illeti, teljesen alaptalan azon állítása, hogy 1918 előtt tót tanulók csak kivételesen látogatták a közép- és felsőiskolákat. Az 1915-iki magyar statisztikai évkönyv szerint az 1914—15. tanévben Szlovenszói 45 középiskoláját 12.204 tanuló látogatta, az egész ország középiskoláinak tanulói közül 6604 beszélte a tót nyelvet. A felsőmagyarországi körzetben szereplő sok tót ügyvéd, lelkész, pap, orvos, jegyző, tanító, tisztviselő, bankhivatalnok stb. mind középiskolát végzett. Ma 42 szlovenszói középiskola tanulóinak száma 15.978. A növekedést két körülmény okozza: a lányoknak gimnáziumi térfoglalása (3355) és a tót lakosságnak, a falusinak is, mesterséges módon való beszorítása a középiskolákba, a magyar elemnek pedig kirekesztése (10.587 tót és 3607 magyar). Csak nemrég beszélt Englisch cseh pénzügyminiszter a középiskolák túlprodukciónjáról és a csehtót középiskolát végzettek elégtelen képzettségéről. Ezen egészségtelen állapotot, mely a falusi lakosságot megmérgezi, a következő és székében használatos tót mondás jellemzi: „ja pán, ty pán, akto budehusy pást?“ „Én is úr, te is úr és ki fogja a libákat őrizni?“ Ez az érem másik oldala, mikor Skultéty a felett örvendez, hogy 500—600 tót tanulója van egy-egy középiskolának. Különben a szlovenszói kirakati tanügyi politikáról Skultéty áradásaival szemben a következő legfrissebb adatokra utalunk, melyek hozzá közelálló lapokban jelentek meg és arról

¹ XXIII. kötet. 1915. 55. 1-

² Magyar Szemle, 1930. 1. sz. Az őslakosság szervezkedése.

³ Ottuv obch. Slovník. Red. Jozef Pazourek. II. 1917.1. Lásd „Slovák“, 1927. júl. 30.

⁴ „Slovák“ 1929. április 30. és május 30. Ott található a „Národnie Noviny“ cikkét is.

szólnak, hogy Szlovenszko északi részében még mindig romokban hevernek a világháborúban szétlőtt népiskolák. Községi, valamint polgári iskolák minden épület híján és Szlovenszko egyéb részeiben, számos tót községben, úgyszólván disznóólakban tanítanak.¹

„A kifogás, hogy nincsen tót tanár, már rég elveszítette az aktualitását. Hiszen egyetemünk tanárai tizenegy év óta elég idővel rendelkeztek, hogy megtanuljanak tótul. Ha a török egyetemen adnának élő, bizonyára már régen megtanultak volna törökül. Frazsák dr. úrnak Stur romantikus, a tót nyelv átmeneti nyelv, Bemolák magyarón, a tót történelem szelleme az irredenta autonómiai kísérlete. Másutt ilyen tanárnak nem is volna szabad a diákság előtt mutatkoznia“.¹

Skultéty, amikor a magyarosítás elleni küzdelmükről és szenvedésekről ír és költ epoeiákat, nem látja a sokkal szomorúbb jelent, melynek képét a tót politikai élet egyik vezetője, Monsignore Hlinka, éppen karácsony napján rajzolta:

„A tót nemzet nincsen meglegedve, nem örül és nem víg. Nagyon sokan, nagyon sokan fiaid közül elhagytak és elárulták jogaidat“. „Ezer éven keresztül magyar trikolor alatt hajóztál, a magyar kultúrához, nyelvhez és iskolához kellett alkalmazkodnod. Ezért viszont a jóllakásig volt kenyered“.

Míndezt egy 1918 óta használatos tót közmondás is kifejezi — igen becses adalék a „Matica“ közmondásgyűjteménye részére: „Kym sme vaveli „kézit csokolom“, mali sme chleba az pod stolom, odkial mluvime má úcta, mámé len prázdne ústa“. „Amíg azt mondtuk, hogy kezeit csokolom, annyi kenyertünk volt, hogy még az asztal alatt is volt, ma mikor azt mondjuk, hogy „má úcta“,⁴ üres a szánk“.

Érthetetlen, hogy Skultéty ma a magyarság ellen vagdalkozik, holott erről a részről semmilyen veszedelem nem fenyegeti nemzete létét, mint ezt ő maga is kijelenti, mert a magyarság szerinte mint erőtényező, már számba sem jöhet, — el van intézve! Minek fecserli tehát azt az erőt, melyet ott, ahol szükség van rá, jobban tudná nemzete fennmaradása érdekében felhasználni? írásaiban mindig a tót nemzetnek a csehektől való különböző egyénisége mellett érvelt, nemzeti nyelvének különállása volt mindig főprinzipiuma. A tót népnek teljes és szuverén nemzeti szerepre való hivatottságát hirdette mindenkor. Ezt azonban a csehtót nemzetegyesítés tette és teszi lehetetlenné. Ma már, a köztársaság második évtizedében félreérthetetlen brutalitással kezdik a tót nyelvet nemcsak kizorítani, hanem ortographiájában és szókincsében csehé átalakítani. A cseh és csehoofil tót politika azt hirdeti, nincsen tót nemzet, hanem csak csehtót nemzet és csehtót nyelv, melynek a tót nyelv csupán egy idiómája, sőt a helyzet már oda fajul, hogy egy tíz milliónyi egységes cseh nemzetéről beszélnek a történelmi területeken. Ennek a törekvésnek, a tót nemzet elpusztításának és a cseh sírban való elhantolásának száználmas munkása éppen ez a csoport, mely ellen Skultéty az államfordulat előtt harcolt. A Hodzsa, Srobár, Stefanek csoportja, mely a „Hlas“ c. folyóiratot adta ki. Különösen Stefanek Antal dr. hirdeti most a nyelvi tekintetben is oszthatatlan egésszé való egyesítést. Azt mondja, hogy nincsen tót nyelv, a nagyobb egységes nemzet alakítása előnyösebb, mint a kisebbé.

Itt lenne Skultéty harci bárójának hivatott dolga, nem pedig a magyar-

¹ „Slovensky Dennik“ 1930. január 14.

² „Národní Noviny“ 1930. január 5.

³ „Slovák“ 1929. december 25.

⁴ Cseh köszöneti mód, kb. megfelel az „alázatos szolgája“ formának.

ság ellen, mely sem a tót nyelvet, sem a tót nemzetet nem pusztította el és nem is akarja elpusztítani. Ezer esztendőn keresztül megőrizte népi, nyelvi sajátságait a magyar korona védő palástja alatt a tót nemzet. A csehekkel való egy évtizedes közösségben máris tót nemzeti halálról ír sejtelmesen a tót publicisztika. Azon cseh törekvésekkel szemben, melyeket Stefanek reprezentál, egy hosszú és érdekes cikksorozatot közölt a tót néppárt orgánuma, mely összegyűjtötte a csehtót nemzetegyesítés elleni tót ellenvetéseket, melyeknek nagy része éppen Skultétytól ered:

„A Stefanek-féle csehtót nemzeti eszme, mely a hlaszisták propagandáján alapul, nemhogy megvédte volna a tótokat a nemzeti haláltól, hanem azt céltudatosan számukra előkészítette, mert előkészítette átót nemzet beolvasztását a csehbe.“

„A csehtót nemzeti eszme úgy, ahogyan ezt Stefanek óhajtja, nem hogy megnyitná a tótok részére a világ kapuit, hanem éppen ellenkezőleg, megnyitja a sír kapuit, mert arra törekszik, hogy kitöröljön bennünket a nemzetek sorából és letaszítsa a tót nyelvet az irodalmi nyelv piedesztáljáról.“

Ez a tényleges szlovenszkói helyzet és ezért nem volt érdemes sem Turócszentmártonban, sem Párizsban a cseheknek olyan nagy szolgálatokat tenni, mint Skultéty és alázatossággal Masaryk előtt ekebegni: „Klanime sa Vám hlboko!“ Csonkamagyarország részvétellel nézi a tótság vergődését) mely vezetői bűneinek következménye. Ezek valóságos harakiri politikát folytatnak. Ennek a nemzeti harakirinek egyik része bizony Skultéty 1918 utáni magatartása, melynek terméke az említett füzet is. Ma 1930-at írunk és Skultéty még mindig 1918 szellemében ír és a magyarság ellen ontja haragos sorait. Nem lenne-e jobb, ha ezt a csehekre bízna, akik ezt amúgy is teszik és ő körülnézne saját portáján, mely néptelenedik és pusztul, azonkívül irreleváns nyelvutató és népvándorlási kérdések miatt nem sértegetné és riasztgatná azokat, akik úgy izolált nemzete, mint ő iránta részvétellel viseltetnek«

STEIER LAJOS

GAVRILO PRINCIF

BUKOTT, kicsapott diák és tüdőbajos nyomorék. Bosznia-hercegovinai Szerb, pravoszláv vallású és alig 19 éves. Eléggé nyomorúságos balkáni községben születik, Oblájban, a livnói kerületben. Szegénység ringatta és szegénység kísérte börtönéig. S mégis ennyi jelentéktelenség ellenére, a világháború kiobbantója, annyi nép, ország és trón megdöntője.

Valahogy úgy tudtuk eddig, hogy a történelmet többnyire a heroszok, a nagyok írják és csinálják s íme, 1914 nyarán, egy senki indítja útnak az eddigi história egyik legnagyobb eseményét, azt a vérzivataros világháborút, amelyet Genf és Hága ma is nyögnek.

Most újra Európa-szerte aktuálisá lett Gavrilo Princip neve. Még Scotus Viator is,¹ a délszlávok leglelkesebb nyugati protektora, propagatora és szerecsenmosója is feljajdul, hogy a közönséges orgyilkosnak márványtáblát szentelnek Szerajevóban, pravoszláv püspöki díszistentisztelettel, parádés katonai asszisztenciával és „kultur-egyesületek“ lobogóinak tiszteletadásával. Az egész Nyugat etikai érzéke, amely különben eddig Principről

¹ L. Magyar Szemle, 1930. VIII. köt. 3. sz., Balogh József cikkét.

szeretett szégyenkezve hallgatni, most fellázad az orgyilkosság hivatalos, márványtáblás glorifikálása miatt. Ha későn is, de mégsem egészen elkésve.

Nem lesz hát felesleges, ha itt mi is megemlékezünk Gavriło Princip-ről és éppen szerb szem- és fültanuk feljegyzései és adatai alapján.¹

Gavriło Princip csak VIII-os belgrádi gimnazista volt, de már tökéletesen balkáni, fanatikus nagyszerb. Ha el is bukik gimnaziális tudásban, ám nagyszerű tudója a balkáni nagy szerb forradalmi, terrorisztikus eszméknek.

1914 október 17-én Curinaldi tárgyalási elnök felolvastatja „Horvátország harcban a szabadságért” című pamfletét, amelyet Belgrádban adott ki 1912-ben a Piemont-nyomda, névtelenül, s amelyet onnan terjesztettek el a Fekete Kéz és a Narodna Odbrana ágensei és tagjai a boszniai középiskolások és tanítóképzősök között. A pamflet arról szólt, hogy Horvátországnak egyesülnie kell Szerbiával és pedig forradalommal, erőszakosságok által és terror útján. Az elnök megkérdezi Prindpet, hogy megfelelje ez az eszmenetet az ő felfogásának?

„Princip: Megfelel és pedig még sokkal nagyobb mértékben is. Én, ha tehetném, megsemmisíteném Ausztriát.”

Elnök ezután elolvastatja az „Egy hős halála” című broszúrát, amelyet „Bosszúálló” álnéven, Vladimir Gacsinovics írt, Varesaninnak, Bosznia-Hercegovina egykori kormányzójának merénylőjéről, Bogdan Zserajicsról. A könyvecske bevezetése ez:

„Minden elnyomás ellenére, a szerb nép mégis életjelt ad magáról. Azok adják meg, akik eljövendők. Az ifjú szerbek a lelkek forradalmosítását készítik elő, azok a fiatalok, akik jövendők. Ilyen fiatalok igenis vannak, akik életüket áldozzák az egyetemes jó érdekében. Vannak és lesznek. A lelkek és nézetek forradalmát hirdetik s a szabadság eszméjéért való meghalásnak, új dicsőséges morálja születik meg. Ezért a dicső eszméért ontotta vérének Sarajevó utcáin Bogdán Zserajics.”

„Elnök: Prindp, mit szól ehhez?

Princip: Dicsőség Zserajicsnak! Csak ennyit.

Elnök: Dicsőség Zserajicsnek?! A tárgyalást felfüggesztem.”

A bíróság megrovásra ítéli Prindpet és megfenyíti, ha tovább is így beszél, kizárják a tárgyalásról.

„Princip: A figyelmeztetést tudomásul veszem. De ez az én meggyőződésem.

Premuzsics védő Principhez: Mióta lett ön nyílt nacionalistává?

Gavriło Princip: Két évvel ezelőtt kezdtem foglalkozni a nacionalizmus eszméjével.

Elnök: ön azt mondta, hogy Szerbiának morális kötelessége, hogy mint a délszlávok szabad része, felszabadítsa, mint szabad állam is, a többi nem szabad jugoszlávokat?

Princip: Igen, de nem most, mert most Szerbia fáradt.”

„Princip: Én már régen elhatároztam, hogy merényletet követek el. Még azelőtt, mikor Sarajevóban voltam, határoztam el, hogy merényletet követek el. Éjjelente sokat jártam ki Zserajics sírjához. Egész éjjeleket tudtam itt eltölteni. Elgondolkoztam viszonyaink felől, nyomorult helyzetünkről, öröla² és itt határoztam el magam a merényletre. Zserajics sírjánál megesküdtem önmagámnak, hogy akármikor, de elkövetem amerényletet.”

„Malek védő Principhez: Hallja Prindp, magyarázzon meg nekünk néhány dolgot, ön azelőtt azt mondta, hogy bosszúból követte el a merényletet, mert a bosszú édes. Most meg azt mondta, hogy az egyesü-

¹ Nova Europa, 1925. XI. köt. Branko Csubrilovics cikke: Néhány gyorsírási kivonat a sarajevói tárgyalásról. 1914. okt. 12—28.

² T. i. Ferenc Ferdinándról.

lés érdekében követte el a merényletet, önben tehát a merényletnél melyik momentum volt az erősebb: a személyes vagy a politikai?

Princip: A személyes. No de azért a másik is erős volt. Egyenlő volt mindkettő.

Feldbauer Principhez: Princip, hiszel az Istenben?

Princip: Én ateista vagyok.

Feldbauer: Természetes dolog, hogy Princip, aki elkövette ezt a cselekményt, megmarad mind amellett, amit először mondott s azon van, hogy a maga és a mások bűnét is magára húzza. Semmit sem akar másnak átengedni s mindazt, amit a tárgyalás és még a vizsgálat folyamán is megtudtunk, azt mások mondták el.

Ez Gavriło Princip jelleme, amelyet saját szavaival festett meg önmagáról a vádlottak padján ... az ő általa már felidézett háború dúlásai közepén. Később maga jelenti ki, hogy nem sajnálja Ferenc Ferdinánd halálát és nem bánta meg tenét. Konzekvens, makacs, fanatikus, hitetlen, terrorista nagyszerb, akinek csak egy vallása volt, mint maga mondja: a mindén szerbek egyesülése. Azért gyilkolta meg Ferenc Ferdinándot, hogy az 6 halála árán, Szerbia egyesítse a nem szabad délszlávokat „Ausztria járma alól.”

Tulajdonképpen és a valóságban azonban nem ez a rossz diák követte el a szarajevói orgyilkosságot, nem ez a történelmi öntudat-és felelősségnélküli senki, hanem az a félművelt balkáni nagyszerbizmus követette el vele, amellyel Belgrádban ennek az eszmének az hordozói őt teleítették. A történelemnek elsősorban ezt a szellemi felbujtót kell megkeresnie és megtalálnia s a vádlottak padjára ültetnie. Igazságos ítélet kimondása végett. S ez a feladata nem nehéz: A Fekete Kéz tisztí összeesküvői voltak a felbujtók, ugyanazok, akik oly csúfságosan gyilkolták meg királyukat, Sándor királyt, s akik a balkáni háborút is kiprovokálták.

Hogy ezt a tételünket igazoljuk, egy kicsit messzebbre kell néznünk, legalább röviden. A szlávokat általában a modern Európa történelmi színpadára Nagy Péter kényszerítette, kancsukával. Történelmük történelmi kereteit tehát az Ő félvad ereje szabta meg. De az ő általa megrajzolt keretet az „aufklárista“ II. Katalin cárnő töltötte meg szláv expanzív politikai törekvésekkel. Később a szlavofilek, Akszakov Iván és társai, rakták le ezeknek a törekvéseknek a pravoszláv alapelemeit. Ezen a pravoszláv és nagyszerb címen találjuk meg ezentúl Oroszország kezét minden balkáni törökellenes mozgalomban és lázadásban. Oroszország segítségével függetlení Bulgáriát s ugyanez az orosz szellemi és anyagi támogatás, biztatás segíti el a szerbséget a független fejedelemségig. Ebből az állandó orosz pravoszláv támogatásból nő ki később Szerbiában, — amelynek 1802 óta minden sikerül egész a mai Jugoszláviáig, a nagyszerb gondolat, az összes szerbek egyesítésének eleven dogmája. Amikor pedig Milán, a király, francia mintára megszervezi és megteremti a modern szerb hadsereget, ez a hadsereg lesz ezután zászlóvivője a nagyszerb gondolatnak. Minden új szerb kaszányában ez a hadsereg tanítgatja a szerb népet Dusan-cár össz-szerb birodalmának megvalósítandó eszméjére. Innen van az a csodálatos tény, hogy a szerb nép egyeteme éppolyan nagyszerb volt, mint a tisztjei, politikusai, írói és költői is. 1903-ban Risztics, Dimitrijevic-Apisz, Zsivkovic tisztí, összeesküvő klikkje már azért gyilkolja meg Obrenovic Sándor királyt és Draga feleségét, mert ausztrófil politikát mert folytatni, amely így ellentétben állott a minden szerbek egyesítésének posztulátumával. Ebből az ad hoc királygyilkos, összeesküvő társaságból született meg 1911-ben az „Egyesülés vagy Halál“ szervezet, vagy közismert néven a hírhedt „Fekete Kéz.“ Ez a retentő klikk szervezi meg a komitácsi

¹ U. o. 491—500. old.

bandákat, amelyek Törökország területére való céltudatos és folytonos betörésekkel kihívják az 1912—13-as „balkáni háborút“, a „balkáni elnyomott kereszténység felszabadításának“ álszent jelszava alatt. Ebben a háborúban az a boszniai-hercegovinai szerb ifjúság, amely már hallott otthon is a nagy-szerb egyesülésről, és éppen a Drinán túlról jött szerb propaganda révén, meglehetősen csoportokban sietett a komitácsi bandákba. Ezekkel került el Tankosics őrnagyhoz, aki akkor a komitácsik vojvodája volt, Gavriło Princip is. Tankosics, a nagy vajda, a kumanovoi ütközet komitácsi „hőse“, nem veszi fel a bandába, mert beteges és gyenge, de azért nem engedi el többé a karmai közül, hanem elviszi Dimitrijevicshoz is, a Fekete Kéz nagyeszű fejéhez. Így lesz Prindp feladatává ezentúl: összeköttetést fenntartani a bosznia-hercegovinai „omladinával“, nagyszerb ifjúsággal és közöttük aterrorakciókat szervezni, szítani és végrehajtani. Emlékszünk Dimitri je vies egyik mondására, hogy a szerb tanuló ifjúságot mindenütt meg kell szervezni, mert azok mindenre készek és megértik a nagyszerb ideát.

Ennek az ifjúsági szervezkedésnek egyik neves tagja így ír erről: „Krajinában ezt a harcos organizációt a Narodna Odbrana képviselte, amely territoriálisán és szellemileg is, a bizalmas és hazafias emberek egész láncolatával állt összeköttetésben a Központtal, amelynek odaát, Szerbiában Dragutin Dimitrijevic-Apisz volt az élén. A „Körök“ csak a szomszéd „Köröket“ ismerték. Az érintkezés igen erős volt és mindenkor képes arra, hogy híreket hozzon és parancsokat végrehajtsa. Sifferünk is volt“.¹

Az ifjúság tehát így „Körökbe“ tömörült, amelyek közül a legaktuálisabb a tuzlai volt, már csak a Szerbiához való közelség miatt is. Ennek a „Körök“ volt a tagja Prindp és a merénylők nagy része is.²

Tomics Bozsidar, egyik diák-vádolt, illetve gyanúsított, a tuzlai „kruzsokról“ ezt vallja:

„Én az ötödik gimnáziumtól fogva voltam tagja ennek a szervezetnek. A szervezetnek mintegy 25 tagja volt. Így volt kezdetben. Hogy a megalapítására az indítás honnan jött, azt nem tudom. Nem tudnám azt sem, hogy kezdetben is volt-e már alapszabálya. Nem volt azért, mert féltünk, hogy a professzorok kezei közé kerülhet. Ennek az évnek a második felében a szervezetet megreformálták. A szervezet szabályzata a „Nemzeti Egység“ szabályzata szerint alkotott meg. Az így megreformált szervezetnek már 30 tagja volt, néhány horvát is csatlakozott. Én egy dubrovniki diáktól kaptam ezeket az alapszabályokat. Hogy ki szerkesztette, nem tudom“.

Abból a célból azonban, hogy a saját adataival illusztráljuk a Fekete Kezet, amely a Narodna Odbrana segítségével is szervezte a monarchia délszláv tanuló ifjúságát, idézzük alkotmányából ezeket a szakaszokat:

»4. §.

Feladatának teljesítése végett a szervezet:

1. Jellegéhez képest befolyást gyakorol minden hivatalos tényezőre Szerbiában, mint Piemontban és minden társadalmi rétegére, valamint az egész társadalom egész életére.
2. Végrehajtja a forradalmi szervezést mindazokon a területeken, ahol szerbek élnek.
3. A határon túl minden eszközzel küzd ezen eszme ellenségei ellen.
4. Barátságos összeköttetést tart fenn mindazokkal az államokkal, népekkel, szervezetekkel és egyes személyekkel, akik barátságos érzülettel viseltetnek Szerbia és a szerb faj iránt.

¹ Nova Europa, 1925. XI. köt. J. Z. cikke: Boszniai háttér a háború alatt.

5. Segítségére lesz azoknak a nemzeteknek és szervezeteknek, amelyek nemzeti felszabadulásukéért és egyesülésükért küzdenek.

7. §.

A Legfőbb Központi Igazgatóság áll a szerb királyságbeli tápokon kívül az összes szerb területek, ú. m.: 1. Bosznia és Hercegovina; 2. Montenegró; 3. Horvátország, Szlavónia és a Szerémség; 4. a Vajdaság; 5. a Tengerpart egy-egy teljhatalmú megbízottjából.

2. §.

A szervezet a kulturális harcnál többre becsüli a forradalmat, amiért is működése titokban marad a szélesebb rétegek előtt.¹

Ennek a szubverzív szervezetnek volt tagja Gavriilo Princip és merénylő társai. Ebben a légkörben nevelkedett fel, ezeknek az eszméknek a hatása alatt a degenerált diák s az innen származó parancsoknak volt csupán az éretlen vak végrehajtója akkor is, amikor két kitünően célzott lövéssel leterítette Ferenc Ferdinándot és ártatlan feleségét, Hohenberg Zsófiát a vidovdán szerb nemzeti bosszú napján, a Latin Hid közelében, a Miljacska partján.² Hogy Dimitrijevic³ határozta el a trónörökös meggyilkolását, azt az a tény is igazolja, hogy a Fekete Kéz ülésén éppen Dimitrijevic terjesztette elő a tervet. Oka a főherceg meggyilkolásának az volt, amiért Sándort is meggyilkolták: veszélybehozta a nagyszerb egyesülési aspirációkat szlávbarát trializmusával.

A történelem felelőssége tehát nem a senki Gavriilo Principé, hanem azé a balkáni nagyszerbizmusé, amely szervezetbe tömörülve alapszabályszerűleg és a saját „alkotmánya” alapján tört idegen állam területének forradalmosítására, erőszak, terror, bomba, revolver által. Annál súlyosabb ez a felelősség, mert erre a célra az éretlen, félművelt ifjúságot használta fel. Lehetetlen, hogy a történelem ítéletet ne mondjon az olyan nemzeti aspirácók felett, amelyek barbár eszközökkel, komitácsi erkölccsel, egy világégés árán és romjain haladnak tovább.

Gavriilo Princip Bdgórából indult el Grabez társával Szarajevóba, a merénylet végrehajtására. „A bombákat és revolvereket Ciganovicstól (egy boszniaitól, aki tisztviselő volt Bdgórában) és egy volt komitácsi vezértől, Tankosics őrnagytól (akinek Ciganovics, mint komitácsi szolgált) kapták.” Hogyan kerültek Boszniába? Tankosics egy határőrtsz-t őrnagyhoz küldte őket, aki viszont Pandurovics kapitányhoz küldte le a merénylőket Loznicába. Itt kdték át a Drinán, egy szerb paraszt csónakján. A határőrtsz-tet parancsnokai a Fekete Kéz tagjai voltak.

A fegyveres merénylők hatan voltak: Princip, Csabrinovics, Grabez, Csubrilovics, Popovics és Mehmedbasics. Az első három Bdgórából érkezett, a másik három Ilics szervezte. A merényletet csak az első kettő követte d.⁴ Csabrinovics dobta a bombát, amdy nem találta d a trónörököst, a két halálos revolverlövést Princip adta le, akit Tankovics őrnagy tanított tíz napon át revolvercélzásra. Valamennyinél volt dankáli is, hogy magukat megmérgezhessék, amire azonban nem jutott idejük.

Csupán még ennyit. Szentanúk és fültanúk állítják, hogy Csabrinovics

¹ U. o. 1922. VI. köt. 6. sz. és Növi dist, Spalato, 1921. dec. 9—14. sz.

² U. o. 574. old.

³ Dragutin Dimitrijevic-Afisz, vezérkari ezredes, a katonai hírszerző osztály főnöke volt s a Fekete Kéz megalapítója.

⁴ U. o. 490. old.

nem sikerült bombadobása után, Ferenc Ferdinánd, Szarajevó előjárósága előtt így szólt: „Tehát Tiszának mégis igaza volt.“¹

Gavrilo Princip pedig a börtönben verset írt: hogy meg kell halnia annak, aki élni akar. Persze, a maga hőstettére gondolt.

Gavrilo Princip atheista volt, ahogy maga vallotta, de élt mégis egyetlen barbár hit benne: „Én, ha tehetném, egyetlen ütéssel agyonzúznám azt a ringyó Ausztriát“.⁸

Hogy ilyen vad barbarizmusért márványtábla jár ki, dízsírhely, utcanevek, egyesületek neve... mily bárdolatlan ízlés és erkölcs!

BERKES JÓZSEF

¹ U. o. 573. old.

² U. o. 501. old.